

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Баранової Анастасії Миколаївни
«Соціально-психологічні чинники формування
лідерського потенціалу в юнацькому віці»,
представлене на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сьогодні створило такі умови в нашій країні, що без визнаних лідерів не можна вижити ані в політичній, ані в комерційній, ані в будь-якій іншій сфері. Характерною особливістю XXI століття є непередбачуваний характер всіляких трансформацій і перетворень майже в усіх сферах людської діяльності, які складно піддаються контролю. Сьогодні особливо цінується людина, яка успішно діє у швидкозмінюваному суспільстві, активно реагує на його виклики, самостійно ухвалює рішення, ефективно організовує індивідуальну та колективну роботу, є відповідальною за її результати.

Зміни, що відбуваються в сучасному світі щодня, ставлять нові вимоги до лідера, який має бути гнучким та мобільним, вміти відстоювати свої інтереси та інтереси своєї групи, мати гарно розвинутий емоційний інтелект тощо. Актуальність дослідження проблеми формування лідерського потенціалу визначена стрімким зростанням попиту на ефективних, цілеспрямованих лідерів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Дослідження є чітким і логічним на всіх етапах його виконання – як на етапі обґрунтування наукового апарату дослідження, так і під час опису його реалізації в певних розділах дисертації та узагальнення результатів у висновках відповідно до визначених мети та завдань. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри психології Запорізького національного університету на 2022-2027 рр. «Психологічні закономірності соціальних процесів та

розвитку особистості у сучасному суспільстві» (державний реєстраційний номер: 0122U200428).

Дисертанткою послідовно розглянуті наукові джерела від класичних підходів до сучасних наукових досліджень, у яких розкриваються диференційні аспекти теорій лідерства, розвитку лідерських якостей особистості, а також проблем виховання лідера, критично проаналізовані різноманітні напрямки та підходи до проблем лідерства. Результати цього аналізу склали теоретичну базу дослідження. Спираючись на цей фундамент, дисертантка на високому професійному рівні розв'язала поставлені дослідницькі завдання: визначила основні теоретико-методологічні підходи до дослідження феномену лідерства; окреслила проблему формування лідерського потенціала, механізмів та особливостей його формування в юнацькому віці; теоретично обґрунтувала модель соціально-психологічних чинників формування лідерського потенціалу; емпірично дослідила соціально-психологічні чинники формування лідерського потенціалу в юнацькому віці; розробила та впровадила в роботу освітніх закладів програму психологічного супроводу формування лідерського потенціалу в юнацькому віці.

Дослідження лідерства як способу поведінки і діяльності особистості в групі та аналіз наукових джерел цього феномена дисертанткою стали основою визначення теоретико-методологічних підходів до проблем лідерства. Авторкою доведено, що лідерство виявляється на різних вікових етапах розвитку особистості, але на кожному етапі воно має особливості мотивації, розкриття та ефективності лідерства. Під час аналізу психологічних особливостей юнацького віку було виділено механізми формування лідерського потенціалу. Встановлено, що лідерами частіше стають неординарні, творчі, з високим рівнем інтелекту особистості юнацького віку, які мають добру пам'ять, швидкий та гнучкий розум, достатньо розвинену мову.

Відповідно до визначених понять *«якість особистості»*, *«лідер»*, *«лідерські якості»* та *«лідерський потенціал»*, дисертанткою були зафіксовані найбільш вагомі індивідуальні соціально-психологічні якості лідера, які складають його психологічний портрет, що дало можливість побудувати психологічний портрет сучасного лідера.

Аналіз визначених лідерських якостей та сформований психологічний портрет особистості сучасного лідера, дав змогу авторці виокремити основні компоненти структури лідерського потенціалу: 1) загальні риси лідера; 2) лідерська поведінка; 3) ситуація, у якій діє лідер. Відповідно до розробленої структури лідерського потенціалу була побудована структурна модель лідерського потенціалу.

Поєднання підходів у дослідженні проблем лідерства разом з аналізом фундаментальних положень теорії лідерства, а також емпіричних даних, що відображають вплив різних аспектів на лідерський потенціал, стало підґрунтям для визначення та аналізу низки соціально-психологічних чинників, що впливають на формування лідерського потенціалу. Відповідно до одержаних результатів дисертанткою була розроблена авторська модель соціально-психологічних чинників формування лідерського потенціалу в юнацькому віці, яка може розглядатися як методологічна основа дослідження та вдосконалення лідерського потенціалу особистості юнацького віку. Запропонована модель передбачає врахування об'єктивно-ситуаційних та суб'єктивно-особистісних соціально-психологічних чинників в процесі формування лідерського потенціалу в юнацькому віці.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів.

Новизна отриманих результатів полягає в тому, що дана робота є певним внеском у психологічну науку, що вивчає прояв феномену лідерства у різних соціальних системах. Дисертація є комплексним дослідженням теоретичних, методичних та практичних аспектів проблеми соціально-психологічних чинників формування лідерського потенціалу в юнацькому віці. У дослідженні здійснено теоретико-методологічний аналіз та узагальнення

експериментальних результатів проблеми формування лідерського потенціалу в юнацькому віці та впливу соціально психологічних чинників.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання результатів дослідження в освітній практиці, про що, зокрема, свідчать довідки про впровадження, наведені дисертаткою.

Одержані результати дослідження можуть бути використані психологами, керівниками закладів загальної середньої освіти, коледжів та ЗВО у навчально-виховній роботі шляхом створення об'єднань «Я – лідер» та «Школа юного лідера». Розроблена модель соціально-психологічних чинників може бути використана під час розробки програм психологічного супроводу, програм психоедукації, просвіти з формування та розвитку лідерського потенціалу в юнацькому віці в рамках навчально-виховної роботи у навчальних закладах.

Окрім того, матеріали дослідження можуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів та інститутів післядипломної педагогічної освіти, які здійснюють підготовку та перепідготовку фахівців в процесі викладання різноманітних курсів соціально-психологічної спрямованості.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Кількість та обсяг опублікованих праць відповідає вимогам щодо апробації ключових положень проведеного дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження Анастасії Миколаївни Баранової ґрунтовно висвітлено в 11 публікаціях, зміст яких засвідчує послідовну та достатню повноту викладу в них основних положень дисертації.

Апробація результатів дослідження відбувалась на всеукраїнських та регіональних конференціях та на університетських наукових заходах. Результати дослідження доповідалися автором на засіданнях кафедри психології Запорізького національного університету в 2023 та 2024 рр.

Відсутність порушення академічної доброчесності. У процесі детального розгляду дисертаційної роботи порушень академічної

доброчесності не виявлено. Відзначимо, що під час викладення результатів дисертаційного дослідження, на усіх етапах дослідження наявні посилання за текстом дисертації на всі положення, що не є авторськими.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Аналіз змісту дисертації, основних публікацій дає змогу стверджувати, що мету дослідження досягнуто, завдання виконані. У підсумку проведене дисертаційне дослідження та отримані результати можна оцінити позитивно, однак вважаємо за доцільне назвати дискусійні положення та висловити зауваження й побажання до окремих результатів дослідження.

1. За результатами теоретичного аналізу проблеми дисертантка виокремлює основні підходи до дослідження феномену лідерства, як базової дефініції та за узагальненням яких пропонує авторське розуміння змісту поняття «лідерського потенціалу». Варто було б, на наш погляд, детальніше зазначити, які саме положення виокремлених підходів слугували базою дослідження.

2. Відповідно до виокремлених лідерських якостей та обґрунтування портрету сучасного лідера дисертантка презентує авторську структурну модель лідерського потенціалу. Доцільно було б більш детально описати зміст та взаємозв'язок складових елементів цієї структури.

3. Запропонована тренінгова програма є оригінальним і, що доведено дослідженням, ефективним інструментом розвитку лідерського потенціалу. Однак важливо було б чіткіше конкретизувати її мету, яка досягається визначеними завданнями, які подані авторкою та вирішуються в цій програмі.

4. Дисертаційне дослідження є цілісним, змістовним, добре структурованим, але містить певні мовленнєві неточності щодо відповідності нормам практики української мови.

Наведені зауваження й побажання не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження, не зменшують його наукової новизни та практичної значущості, тому не стають на перешкоді для представлення у спеціалізовану раду для офіційного захисту. Рецензована дисертаційна

робота є завершеним, цілісним і самостійним дослідженням, що характеризується науковою новизною, теоретичним і практичним значенням.

Загальний висновок:

Дисертація Баранової Анастасії Миколаївни «Соціально-психологічні чинники формування лідерського потенціалу в юнацькому віці» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених наукових студій відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Баранова Анастасія Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

доктор психологічних наук, доцент,
професорка кафедри психології
Запорізького національного університету

Г.О. Горбань

Підпис Горбань Г.О. засвідчує:

доктор історичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Запорізького національного університету

Ю.О. Каганов